

Ömer Faruk DİNÇEL : İznik Kadısı Mehmet Efendi ve Şeyhülislam Hüseyin Efendi Neden Öldürüldü ?

Ömer Faruk DİNÇEL

Osmanlı Devleti'nde padişah tarafından öldürtülen ilk şeyhülislam, Ahizâde Mehmed Hüseyin Efendi'dir. (*)

Sultan I. Ahmed'in ve Kösem Sultan'ın oğlu olan Bağdat ve Revan (Erivan) fatihi Sultan 4. Murad (1623-1640), diğer padişahlarından farklı olarak "Görevden azl olunur ve nefy olunabilir; ancak katl olunmaz" kuralını çiğneyerek ulema sınıfından bazı insanları idam ettirmiştir. Bunlardan birisi 1633 yılında öldürülen *İznik Kadısı* Gümüşzâde Mehmet Efendi, diğeri de 1633 yılında öldürülen Şeyhülislam Ahizâde Mehmed Hüseyin Efendi'dir.

(حرکت پادشاه عالمپناه بجانب بروسه و صلب قاضی ازنیک)
سنه ثلاث واربعين والالف جادی الاخره سی غره سنه پادشاه
عالمپناه سلطان مرادخان ازنکمیده بعده بروسه جا بنه کتک
مراد ایدینوب رکاب همایون اغارینه تنیه یوریلوب وزرادن
کورجی محمد پاشا مهمات کورمک ایچون ایلرو کوند رلدی
کندولر دخی شدت شتاده استانبولدن نهضت یوروب
ازنکمیده واروب انده یساعه مخالفت ایدن دخان آشاملردن
برقاج کیسه طوتوب صلب و قتل ایلدی وزرا و مقرینسدن
قپودان جعفر پاشا و کورجی محمد پاشا و میراخور کیریک شهرلی
حسین اغا و قپو جیلر کخدا سی نصوح پاشا زاده حسین اغا
کندویه همراه ایدیلر و قصبه ازنکمید که بعض تواریخ قدیمده
تختگاه اسکندر اولان ماقندو نیادر لب دریاده برخوشجه شهر
اولغین نظر پادشاهه دلمذیر کوز نمکین انتفات ایدوب سور
وقلعه زیبا و قصر دلارا بناسنی فرمان ایتدیله ازمازنده بنیاد
و آباد ایتدیله و ازنکمید قاضی کشی زاده نک خدماتی مشکوره
اولوب عزل اولمسون دیو طول مکث ایچون خط همایون احسان

Osmanlı tarih yazarlarından Solakzâde Mehmed Hemdemi (1590-1658), Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (1591-1658), Katip Çelebi (1609-1657), Mustafa Naîmâ Efendi (1655-1716), ve Mustakımzâde Süleyman Sadeddin Efendi (1719-1788) yazdıkları eserlerinde bu olay hakkında bilgi verirler.

Sultan 4. Murad, mevsimin kış ve havanın karlı olmasına aldırmayarak İznik ve Bursa'ya gitmek üzere 3 Aralık 1633 tarihinde İstanbul'dan yola çıkar. Önce İzmit'e (İznikmid) uğrayan padişah avlanarak Kazıklı Derbendi üzerinden İznik'e doğru hareket eder. Bozuk yolda ilerlemekte zorlanan sultan, yolun çok bozuk ve düzeltilmemiş olması (muhtemelen hakkında yapılan şikayet) nedeniyle İznik Kadısı'na çok kızar. Yanında bulunan Vezir Gürcü Mehmed Paşa ile Kapıcılar Kethüdası Nasuhpaşazâde Hüseyin Ağa'yı derhal İznik'e gitmelerini ister ve vazifesini yapmamış olan kadıyı idam etmekle görevlendirir. Padişah'tan evvel İznik'e ulaşan Mehmet Paşa ile Hüseyin Ağa, kadıyı tutuklarlar. İdam edileceğini anlayan kadı, "*Şevketli padişahımızın buradan geçeceği haberi dün geldi. Bunun üzerine hemen şehir halkını ve reayayı yollara çıkardım, fakat padişahımız daha önce buraya ulaştı, benim günahım yoktur*" diye yalvarır. Fakat bu yalvarmalar fayda etmez. Zira hakkında karar verilmiştir.

اراده اوزرینه بو سناجی بهشی دوچه بدی قله آچقلنده زورق ایلدیشوب ساحله چقاروقدن صکوه
ایستقنوز نام قریردن کچوروب خلاقریه نام قریره ده بریکچری منزلنه ایلدیروب ادا ای نماز و نیاز و وصیلده
تسلیم لی نیازون صکوه بو سناجی بهشلی کندی اتوب کاری ای اقام و اول هادی المنقول والمعقولک
روح پر فتوحک اعزام دارالسلام ایلدیریشنی اول ساحلده تحت الرطل دفن و بنمان ایدوب استند و
مدرسی جوارنده کند و سچون بنا و تهیه ایلدی مرقدریا معطل قالدی رحمة الله تعالی علیه ملا مشاریه
صبت مجال المغفرة علیه قوة حافظه علم حفظ اواب طریقتده مسلم عالم معرکه آرای ارباش سببا
پردازغایش بدیع البیان منطلق اللسان بصیرت و اتباهده یکنه منصوبه ساری شطرنج ندیرده فرزانه
نقش کونا کون نیرنگ و فسونده اسب جادو و درانض فکرینک رخس معلمی سچون مجونه دیاره
عرب بانده اعجمی ریشخند ایلدیریشنی عالمی بند ایتک کاری و مواعیده عقوبه ایلدیریش سوده دلیری
مضنون ایتک نجه افکاری و بالجه عیب و بهتری معلوم عالمیان و ایلدیریشنده فریدجه ایلدی هر چه
قلم ایچا رسبد و سرشکت اثار علم لری عفا کبی شده دنیا و مثال جوهر کیمیا
چشم اعیانه توتیا ایدی خان لری مقابلهنده مدرسه جلیل لری وارور بلا طاستنده برکین بی جامع
ایدوب وظائف تعیین ایتیش لری ایدی هدای مخدصی ایلدیشعار لری وارور دست فتوالری عمر
سلطان مراد خان رابعده یالکرایکی ماه معتقد ایدر

İdama götürülen kadı, yollara dizilmiş olan ve toplanan halka dönerek: “Müslümanlar, Hak huzurunda, nâ hak yere gittiğimin şهادetini sizden talep ederim” der. Yaka paça İznik’te kale kapısına götürülen kadı, sorgu yapılmadan idam edilir. Cesedi de ibret-i alem olsun diye üç gün kale kapısında asılı halde bırakılır. Üçüncü gün cesedi kale kapısından indirilip defnedilmek üzere mezarlığa götürülür. Yolda cesedin burnundan kan gelmeye devam eder. Oradakiler, kadı’nın şehit olduğu hükmünü verirler.

ایدن فتنه انکیزلردن نیچه لری اعدام ایله دروازه شورشوری سدا ایلدی
فی شهینشاه جم جاه حضرتلری سیر بروسه ارزوسیه عزم راه ایدوب ازینقه
واریلغانی کون قاضیسی بی جرم و کناه جبه و دستار ایله دروازه حصارده بردار
اولق مختار لری اولدی * فی م بروسه یه سایه انداز سعادت اولد قلیرنک التجی کونی
استبانبول طرفندن تکدیر ضمیر صفا سیر ایدر بعض ارا جیف اخبار انه کامی ایله

Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi, Ravzat-ül-ebrar adlı eserinde bu hadise ile ilgili; “..İznik’e varılacağı gün kadısı bî-cürm ve günâh, cübbe ve destâr ile dervâze hisarda ber-dâr olmak muhtarları oldu.” diyerek kadı’nın cübbe ve sarığıyla idam edildiği bilgisini verir.

(حرکت پادشاه عالمپناه به روسه)

پادشاه العجاہ از نکمیددن دونوب عظیم الایلا یله اسکداردن کچوب استانبوله
داخل اولدیلا واسط شعبانده روسه به کتک ایچون رکاب همایون اغارینه
تنبیه یور بلوب وززادن کورجی محمد پاشا مهمات کورمک ایچون رکاب همایون
اغارینه کتدیلا دخی کوچوب سورکن شکاری ایدرک از نبقه وارد قلند
قاضیبی استقبانده تهاون ایدوب شاکیلری کلکله اخذ و صلب فرمان اولوب
عرف و اضافتله حصار قپوسنده اصلدی و شرب دخان ایدنلردن وغیریدن
برقاج اشقباق اولوب روسه به وارد قلند اعیان بلده استقبال ایدوب بش کون
اجداد عظام مقابرینی زیارت و ارامدنص کره والده ماجده لرندن مکتوب
کلکله اصالت سبکبار قالوب دیلدن قایقله کچوب اخور خلیفه لرندن تکه لی مصطفی
آت یئشدیروب تقرب ایتمکله سکسان افجه ابله بلوک ووردیلر دارالسلطنه به
داخل اولوب باعث عودت نه ابله تدارکن کوردیلر خدم و حشم کی در بادن
وکی قره دن اردلر نجبه کلوب داخل اولدیلا

Katib Çelebi ise Fezleke adlı eserinde bu durumu şu şekilde anlatmıştır; “..evasıtı şabanda Bursa’ya gitmek için rikâb-ı hümayun ağalarına tenbih buyurılıb vüzeradan Gürcü Mehmed Paşa mühimmat görmek için rikâb-ı hümayun ağalar yine kendiler dahi göçüb sürgen şikarı iderek İznik’e vardıklarında kadısı istikbalinde tehâvün idüb şâkîleri gelmekle ahz ve salb fermân olunub arf ve izâfetle hisar kapusunda asıldı” ”

Sultan 4. Murad, geldiği İznik’te tütün içenlerden ve eşkiyadan birkaç kişiyi daha idam ettirdikten sonra Bursa’ya gitmiştir. Bursa’da beş gün kalan sultan, bu süre zarfında padişah türbelerini ziyaret eder. Hakkında yapılan bir şikâyet üzerine, herkesi kendisine borçlandırmış, civar halkı kendisine muhtaç hale getirmiş bir cimri olan, Bursa tüccarlarından Hasankeyfli Mehmed Çelebi adındaki zengin birini de astırır. Bursa’da bulunduğu süre zarfında avla meşgul olur.

Sultan 4. Murad, av için Bursa’da daha bir kaç gün kalmak isterken annesinden aldığı bir mektup üzerine derhal yola çıkmak zorunda kalır. Zira annesi Kösem Sultan, gönderdiği mektubunda: “Benim arslanım, acele üzere gelesiz, cülûs tedbiri için sözler ve cem’iyetler olmaktadır” diyerek; tahtın tehlikede olduğu, birtakım toplantıların yapıldığı ve padişah aleyhinde sözler söylendiği bilgisini verir. Valide Sultan’ın mektubunun arasında bir de şeyhülislamın ona yazmış olduğu mektup çıkmıştır.

Devrin şeyhülislamı olan Ahîzâde Hüseyin Efendi, Valide Sultan’a mektup yazmış ve İznik kadı’sının idamının doğru olmadığını, ulema sınıfının bu hadiseden dolayı derin bir üzüntü duyduğunu, bu hadisenin bir benzerinin tekrarlanmaması gerektiğini bildirmişti. Bu cesur şeyhülislam mektubunda şöyle demektedir: “ecdad-ı kiramlarının etmediği şeyden kendilerinin dahi ictinap buyurmaları münasiptir. Kendilerini bedduadan sakınınız; memuldür ki siz kendilerine nasihat buyurup zümre-i ulemanın hayır duasını alınız; zira

henüz âlemin herc-ü merc-i sönmeye yüz tutmuşken kıyl-ü kale müeddi olacak ahvalden cenab-ı itilâfettenahiye siyanet ederiz.”

Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi, bu mektubu yazdıktan sonra ilmiye sınıfının bir ziyafetine katılmıştı. Onu çekemeyen bazı kimseler, Valide Sultan’a giderek ulemanın padişahı tahttan indirme amacıyla toplantı düzenlediklerini söylemişler, o da bu durumu şeyhülislamın mektubu ile birlikte Bursa’da avlanmakta olan oğlu 4. Murad’a ulaştırmıştı.

Sultan 4. Murad, avlandığı sırada annesinden aldığı mektup üzerine hemen harekete geçti. Av mahallinden hareketle Bursa’ya dahi uğramadan İstanbul’a doğru son sürat at koşturdu. Yanındakiler onun bu hızına yetişmekte zorluk çektiler. Vakanüvist Naimâ’nın ifadesiyle: *«tehevvürlerinden bir mertebe sürat üzere revane oldular ki değme at ve adam kendülere refakat edemeyüp cümle âyân ve hüddam dökülüp geriye kaldılar».*

Bu şekilde ilerleyişle Samanlı dağlarını aşan Sultan 4. Murad, ertesi sabah Yalova’nın batı tarafında, Marmara kıyısındaki Katırlı’ya ulaştı. Denizde şiddetli bir fırtına hüküm sürdüğü halde, gemi gelmesini beklemeye dahi tahammül edemedi. Bir kayığa binip önce Gebze’ye geçti. Oradan da ata binerek son sürat akşama doğru Üsküdar’a ulaştı. Üsküdar’dan da bir kayığa binerek Sarayburnu’ndaki limana çıktı. Oradan da saraya geçti. İlk iş olarak Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi ve İstanbul kadısı olan oğlunu Kıbrıs’a sürgün ettirdi. Bostancıbaşı Duçe Mehmed, bu ikisini iki ayrı gemiye bindirip Kıbrıs’a yolladı. Gemiler henüz Çekmece tarafında iken şeyhülislam ve oğlunun öldürülmeleri emri geldi. Çünkü 4. Murad, onlar hakkında fazla merhametli olduğunu düşünerek sürgün kararından vazgeçip idam emrini verdi.

Aslında padişahın, şeyhülislam hakkında olumsuz düşünmesinin evveliyatı vardı. Uzunçarşılı, padişahın şeyhülislam’a karşı tutumunu: *“Bu zat Yeniçeri Ocağının Sultan Murad’a karşı ayaklanarak Ayak Divanı olduğu esnada pâdişahın, kardeşleri olan şehzadeleri (Süleyman, Kasım, Bayezid, İbrahim) öldürmiyeceğine dair verdiği teminata inanmayan Ocaklıya karşı Vezir-i âzam Topal Recep Paşa ile beraber kefil olmuşlardı. IV. Murad bu kefalet işine mum yapıştırmış, fakat o sırada ses çıkarmıyarak zamanını beklemişti”* şeklinde izah etmiştir.

Bostancıbaşı Duçe Mehmed, gemilere yetişti ve şeyhülislam’ı İstanbul’da Ayastefanos (Yeşilköy) kıyısına çıkarttı. Bir saman arabasına bindirip Ayastefanos’u geçip Kalikratya Köyü’nde (bugünkü Mimarsinan semti) bir Yeniçeri menziline götürdü. MustakıMZâde’ye göre; İdam edilmeden önce şeyhülislam, son kez namaz kılıp dua etti ve ardından Bostancıbaşı tarafından kement atılarak boğuldu. Böylece Osmanlı tarihinde ilk kez bir şeyhülislam, padişaha isyan hazırlığı suçundan 7 Ocak 1634 tarihinde boğdurularak idam edilmiş oldu. Şeyhülislam’ın cesedi bulunmaması için Florya sahilinde kumsala defnedildi. Öldürülen şeyhülislam’ın oğlu ise, bindiği geminin denize açılmış ve uzaklaşmış olmasından dolayı kurtuldu.

Tarihçi Solakzâde, Şeyhülislam Hüseyin Efendi’nin padişahı korktuğundan temayüle uygun fetvalar verdiğini, birçok insanın suçsuz yere onun verdiği fetvalar yüzünden öldürüldüğünü, sonunda kendisinin de öldürülerek cezasını bulduğunu yazmış ve

şeyhülislamı tenkit etmiştir. Solakzâde, şeyhülislamla ilgili şunları yazmıştır; “Kahve ve duhân bir bid'at-i seyyie olub ülü-l-emr men'i lazımdır. Men'ine fermân iden ülü-l-emre muhâlefet iderlerse islâh-ı âlem için katl-i lâzım ve câizdir. Birkaç kimesne katl olundukda sâirleri havf idüb ferâgat olunur deyub bu mefhum üzre fetvâ olundukda müfti Hüseyin Efendi dahi havf-i tiğden padişahın tebî'ine muvâfık fetevâlar virüb İstanbul'da ve sâir memâlikde olan kahvehaneler cümlesi muattal olub kalmışdır..Nice bin kimesne nâ hakk yire katl olunub ve nicelerin habs ve tazyik ile siyaset iderlerken yine tek durmayub bu hususda fukarânın duası kabul olub çok geçmeden cülûs olub Şeyhülislam Hüseyin Efendi katl idilerek cezasın bulmuşdur.”

Sonuç olarak Sultan 4.Murad'ın sert, tavizsiz ve kuşkucu olması, iznik kadısının vazifesindeki ihmali, fitne ve entrika peşinde koşan bazı kişilerin çıkarları; kadının haksız idam edildiğini korkusuzca söyleyen şeyhülislam'ın idam edilmesine kadar zincirleme gelişen olaylara sebebiyet vermiştir.

- Ömer Faruk Dinçel

Kaynakça:

* Ahizâde Mehmed Hüseyin Efendi (D. 1572 – Ö. 1634), II.Selim döneminde Anadolu kazaskeri olan Ahizâde Mehmed İbn-i Nurullah Efendi'nin oğludur. Alim ve şair bir devlet adamıdır. Hüdâi mahlasıyla şiirler yazdı. İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1604-1632 yılları arasında Bursa Kadılığı görevinin ardından sırasıyla İstanbul Kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği görevlerinde bulundu. İdam edilen ilk Osmanlı Şeyhülislamıdır.

1-Solakzâde Mehmed Hemdemî, Solakzâde Tarihi, İstanbul 1297 (Miladi 1880). Sf. 753

2-Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi. Ravzatül ebrâr. İstanbul 1248 (Miladi 1832). Sf. 579

3-Katip Çelebi. Fezleke. Cilt 2. İstanbul 1287 (Miladi 1870). Sf. 159

4-Mustafa Naîmâ Efendi, Naîma Tarihi. Cilt 3. İstanbul 1281 (Miladi 1864). Sf. 179

5-Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi, *Devhatü'l meşâyih maa zeyl*, İstanbul 1978, Sf. 50

6-Mustafa Cezar, Mufassal Osmanlı Tarihi. Cilt 4, İstanbul 1960. Sf. 1890-1891

7-İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, TTK, Ankara 1988. Sf. 223

Ömer Faruk DİNÇEL

Ömer Faruk DİNÇEL Bursa'nın Harmancık İlçesi'nin Karaca Mahallesinden olan Ömer Faruk Dinçel; 1971 yılında Bursa'nın Mustafakemalpaşa İlçesinde doğdu. Tavşanlı ve Orhaneli'de Tarih Öğretmeni olarak görev yaptı. 2015 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı.

Bursa'da Tarih Öğretmeni olarak görev yapmakta olan yazarın bugüne kadar çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış araştırma yazıları ile 22 adet basılmış kitabı bulunmaktadır. E-posta: omerfarukdincel@gmail.com

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category araştırma]

[tags TARİH, Nostalji, Arkeoloji, research, Ömer Faruk DİNÇEL, İznik Kadısı, Mehmet Efendi, Şyhülislam Hüseyin Efendi]